

Kritikus tömeg? Fejlesztések és szemléletváltás a magyarországi múzeumpedagógiában

© Bárd Edit

Magyar Környezetvédelmi és Vízügyi Múzeum

bardedit@dunamuzeum.hu

A 2008-2013 közötti európai uniós támogatási periódusban a magyar múzeumok számára eddig nem látott léptékű fejlesztési forrás állt rendelkezésre kifejezetten oktatási-képzési szerepük erősítése, a múzeumi ismeretátadás infrastrukturális és módszertani megújítására. Ez a lehetőség új lendületet adott a teljes muzeális intézményrendszernek, és komoly szemléleti változásokat is hozott. Írásomban a fejlesztéseket és átfogó eredményeit mutatom be.

A Múzeumi Oktatási és Képzési Központ központi módszertani fejlesztése és annak eredményei

2006. óta a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum szervezeti egységként működik a Múzeumi Oktatási és Képzési Központ (MOKK), mely „Múzeumok mindenkinek” Program (MMP) – Múzeumok oktatási-képzési szerepének erősítése – Központi módszertani fejlesztés címmel a 2008-2013. közötti uniós pályázati periódus egyik kiemelt magyarországi projektjét vitte sikerre (TÁMOP – 3.2.8/A/08-2008-0002). A projekt 2008. november 3-án indult, és hosszabbítás után 2014. február 28-án zárult. A közel 450 millió forintos támogatás az elmúlt évtizedek egyik legjelentősebb múzeumi fejlesztéséhez biztosított pénzügyi hátteret; a múzeumpedagógia területe pedig még sosem kapott ekkora támogatást hazánkban.

A projekt fő célja a múzeumok formális, nem-formális és informális oktatásban való szerepvállalásának fejlesztése, erősítése volt. A projekttevékenységek meghatározásakor elsődleges szempont volt, hogy a múzeumokat az egyik legjobb, leghatékonyabb iskolán kívüli tanulási helyszíneként pozicionálják, és elősegítsék a múzeumi szakemberek és a pedagógusok egymás felé való nyitását, közös platform kialakításával, az egymás igényei iránti érzékenyítés eszközeinek megtalálásával.

A projekt nem önmagában, elszigetelten kapott támogatást, hanem szorosan kapcsolódott a kulturális kormányzat múzeumok, illetve iskolák számára kidolgozott és meghirdetett uniós fejlesztési pályázataihoz, támaszkodott azok eredményeire vagy éppen segítette az egyes múzeumi fejlesztések és a szakmai szemléletváltás megvalósítását. Maga a MOKK által koordinált projekt négy szakmai tevékenységi kört ölelt fel:

- kutatások és módszertani fejlesztések;
- képzések;
- múzeumi koordinátori hálózat kialakítása és működtetése;
- disszemináció, az eredmények, jó gyakorlatok széleskörű terjesztése.

Kutatások és módszertani fejlesztések

A projekt keretében megvalósult kutatások ugyanakkor mindenképpen hiánypótlónak mondhatók: hazánkban korábban nem készült átfogó elemzés sem a múzeumok és az iskolák kapcsolatáról, sem pedig a múzeumok múzeumpedagógiai kínálatáról, a múzeumpedagógiáról, közoktatásról a múzeumi szakmában kialakult szemléletről. A kutatások eredményei a *Múzeumi iránytű* sorozat önálló köteteiben jelentek meg.

A *Múzeum és iskola 2009. Múzeumok a közoktatás szolgálatában* elnevezésű kutatást az Oktatási és Kulturális Minisztérium Közgyűjteményi Főosztályának felkérésére az ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kara múzeumi és közoktatási szakemberek bevonásával 2008-ban indította el. Célja a magyar múzeumok és a közoktatás viszonyainak feltárása, az iskolák múzeumhasználati jellemzőinek megismerése érdekében.

A változatos módszerekkel (dokumentumelemzés, szakirodalmi áttekintés, esettanulmányok és összegzésük, kérdőíves kutatás, komplex vizsgálat, munkakonferenciák), sokszínű munkacsoport által végzett kutatás eredményeit bemutató kötetben helyet kapott az iskolai múzeumlátogatás jogi kereteinek, a Nemzeti Alaptanterv és a kutatás idején éppen megjelenő kompetencia-alapú tantervek múzeumi vonatkozásainak elemzése is. Az iskolák múzeumhasználati szokásaira vonatkozó országos kérdőíves vizsgálat eredményeinek ismertetése mellett a múzeumhasználó iskolák és az iskolába kihelyezett múzeumi tevékenységek jó példái, a felsőfokú oktatási intézményekben zajló múzeumi, múzeumpedagógiai témájú képzési formák, tartalmak bemutató elemzése, kiemelten az ELTE PPK múzeumpedagógiai szakirányú képzése és eddigi eredményei, a fogyatékkal élő és sajátos nevelési igényű diákok múzeumi ismeretszerzési lehetőségeinek bemutatása is szerepel a kiadványban.

Az iskolák és múzeumok kapcsolatát elemző vizsgálat „párjaként” került sor az *Élmény és tudás. Múzeumi szakemberek a közoktatás szolgálatában* című kutatás. Ez azt igyekezett feltárni, mit tudnak, gondolnak a múzeumi szakemberek a hazai közoktatásról, hogy látják benne a múzeumok szerepét, lehetőségeit. Ezzel kapcsolatban pedig megkerülhetetlen a kérdés: milyen szaktudásra, készségekre és szakemberekre van szükség a múzeumokban ahhoz, hogy az intézményrendszer és a közoktatás együttműködéséből mindkét fél számára a legjobbat, legtöbbet hozhassák ki. E kérdéssor pedig máris a jelenlegi múzeumi szakember-képzés, annak megújítása felé irányítja a figyelmet.

Egy múzeumpedagógiai adatbázis elkészítéséhez szolgált alapul az az átfogó felmérés, melynek keretében a fejlesztések megindulása előtti, 2008. évre vonatkozó adatokat gyűjtötték össze a *Helyzetkép és perspektívák. Múzeumpedagógia Magyarországon 2008-2009* című kutatásban. Kérdőív

segítségével a MOKK munkatársai adatokat gyűjtöttek a múzeumok aktuális oktatási, múzeumpedagógiai kínálatáról, az ehhez kapcsolódó személyi és infrastrukturális feltételek meglétéről vagy hiányáról. A válaszadó múzeumpedagógus és intézményvezető kollégák véleményét kérték arról is, mennyire találkozik esetükben a múzeumi kínálat a tanárok és diákok igényeivel, mennyire illeszkedik az iskolai tananyaghoz. A múzeumpedagógiai tevékenység népszerűsítése, az ehhez kapcsolódó kommunikáció, illetve a programkínálat kihasználtsága is a vizsgált területek között volt, emellett arra is rákérdeztek, mely célcsoportok irányába lenne érdemes még fejleszteni, melyek a kihasználatlan területek. Egy másik kérdéscsoport a múzeumpedagógia intézményen belüli és fenntartó általi támogatottságára, a személyi, infrastrukturális és módszertani fejlesztés lehetőségeire irányult. Végül általánosabb szinten a hazai múzeumpedagógia problémáira, a fejlődést akadályozó, gátló tényezőkre kérdeztek rá. Az adatok szakszerű elemzéséből átfogó képet kaphatunk a hazai múzeumpedagógiai állapotokról, kirajzolódnak a főbb tendenciák, meghatározhatók a „hiányterületek”.

A kötet második felében tizenkét esettanulmány, egy sajátos példatár olvasható. A már támogatást nyert, a megvalósítás különböző fázisában tartó uniós támogatású, múzeumpedagógiai fejlesztések bemutatásával így már a változás első lépései során szerzett tapasztalatok megosztására is lehetőség adódott.

A hazai tendenciák vizsgálata mellett a nemzetközi kitekintés, jó példák és gyakorlatok bemutatása is hasznos tanulságokkal szolgált. A *Tudás és gyakorlat. Múzeumpedagógiai módszerek – európai példák és hazai alkalmazások* című kiadvány olyan irányokat, lehetőségeket ismertet, melyek felé a szerkesztők véleménye szerint a magyarországi múzeumpedagógiának is érdemes lenne elmozdulnia. Olyan példák ezek, melyek jellemzője „*az innováció, a sikeresség, a mások által és más területen megvalósuló adaptáció, azaz a sokszorosíthatóság lehetősége és a fenntarthatóság*” (Bereczki & Sági, 2010:7). A válogatás a nemzetközi múzeumi és társadalmi trendek figyelembe vételével történt, a tanulmányok változatos múzeumi területeket mutatnak be; többek között az öröksépedagógia, a múzeumpedagógiai kutatások, a természettudományi múzeumok által kínált ismeretátadási és tanulási lehetőségek, a műszaki múzeumok újdonságai, az élő interpretáció múzeumi alkalmazása, a szakiskolások kulturális képzésének múzeumi lehetőségei, valamint a múzeumi akadálymentesítés jó példáit. Ugyanakkor a választás szempontja volt az is, hogy a példák hazai alkalmazásra, adaptációra alkalmasak legyenek, és inspirálják a magyarországi múzeumi szakembereket.

Képzések

A MOKK létrejöttének egyik fő motivációja és célja a kezdetektől fogva az volt, hogy kidolgozza és megvalósítsa a hazai múzeumi szakmából hiányzó, a megújulást, szemléletváltást segítő képzéseket a múzeumi működés több területére vonatkozóan. Az európai uniós pályázati projekt keretében a MOKK szakmai munkatársai külső szakképzési és oktatási szakértők bevonásával összesen 10 képzés tematikáját dolgozták ki. Ezek közül nyolc képzés

múzeumi, kettő pedig pedagógus tanfolyam, de a múzeumpedagógiai tematikájú képzéseket közoktatásban dolgozó pedagógusoknak is ajánlják. Fontos szempont volt az is, hogy a legkorszerűbb elméleti ismeretek átadása mellett gyakorlati tapasztalatokkal, az előadók és egymás példáival is gazdagodjanak a hallgatók, és a tanultakat mindennapi munkájukban közvetlenül hasznosítani tudják majd. A kidolgozott képzési programok rendelkeznek akkreditációval; a múzeumi tematikájú képzéseket a Múzeumi Akkreditációs Szakbizottság, a pedagógus-továbbképzéseket a Pedagógiai Akkreditációs Testület minősítette.

Valamennyi képzéshez írásos jegyzet készült, mely az első képzési alkalom előadóinak óravázslatait, háttéranyagot tartalmazza. Ezekből a jegyzetekből állt össze a *Múzeumiskola* sorozat, melynek kötetei a MOKK honlapjáról is letölthetők. A képzések fele, öt program távoktatás keretében, e-learning formában is elvégezhető; ebből négy múzeumi szakembereknek, egy pedig a pedagógusoknak nyújt lehetőséget az önképzésre.

Múzeumi koordinátori hálózat kialakítása és működtetése

A Múzeumi Oktatási és Képzési Központ tevékenységével közvetlen kapcsolatba a képzések, illetve konferenciák, szakmai rendezvények résztvevői kerülhetnek. Ez azonban – a képzéseken résztvevők létszáma és a programok befogadóképességének korlátozottsága miatt – igen alacsony számú elérést tenne csak lehetővé. Az igazi kapcsolatot a MOKK és a múzeumi világ mindennapjai között a koordinátori hálózat tagjai a megyei és szakkoordinátorok jelentik, akiknek emellett a múzeumon kívüli kapcsolatrendszer bővítése, elsősorban a pedagógusokkal, oktatási szereplőkkel való kapcsolat erősítése és az eredmények kommunikációja is alapvető feladat.

A még 2006-ban megalakult regionális koordinátori hálózat az uniós projekt elnyerését követően 2009-ben megyénként egy-egy koordinátorral és 3 múzeumpedagógiai szakkoordinátorral kezdte meg intenzív működését. 2013-ra a koordinátori hálózat 40 főre bővült, a legtöbb megyében ma már két koordinátor is működik, összesen 36 megyei koordinátorból és 4 múzeumpedagógiai szakkoordinátorból (közülük ketten a budapesti múzeumokat is összefogják) áll a csapat.

A koordinátorok meghatározó szerepet játszottak és játszanak a MOKK központi módszertani tevékenységének kiteljesítésében és eredményeinek terjesztésében. Ők továbbították a múzeumok felé az országos pályázatok felhívásait, a tájékoztató rendezvényekről és a MOKK képzéseiről szóló információkat, segítettek a jelentkezők kiválasztásában vagy javaslatot, ajánlást tettek a képzésen való részvételre, helyi szinten koordinálták a MOKK által indított országos kutatásokat, felméréseket. Igény szerint segítséget nyújtottak a megyékben működő múzeumoknak a pályázati anyagok összeállításához, az együttműködések megvalósításához is. Azon túl, hogy saját működésükkel példát adnak a korszerű múzeumi szemlélet gyakorlati alkalmazására, a koordinátorok helyi, megyei és régiós szinten munkacsoportokat működtetnek, találkozókat és továbbképzéseket szerveznek, minél több múzeumi szakember

és pedagógus bevonásával segítik a múzeumok és közoktatási intézmények közötti tartalmas együttműködések kialakítását, fejlesztését.

Disszeminációs tevékenységek

A MOKK kommunikációs tevékenysége, irányító, összegyűjtő és szétsugárzó feladatköre leginkább a kutatási eredmények és a képzések népszerűsítése terén meghatározó. A projekt eseményei és eredményei két fő csatornán keresztül jutottak el a szélesebb szakmai nyilvánossághoz: személyes találkozások, közvetlen kommunikáció révén – a fent ismertetett koordinátori programokon, illetve a MOKK országos rendezvényein, konferenciáin –, valamint online formában, a MOKK honlapján és internetes felületein. Ezeket egészítették ki a kiadványok, a nyomtatott és elektronikus sajtóban, közönségrendezvényeken (Múzeumok Majálisa) való megjelenés a nagyközönség felé.

2012-ben, az EMMI oktatási és kulturális államtitkárságai felkérésére a MOKK munkatársai a koordinátorok bevonásával egy országos adatbázist állítottak össze a hazai múzeumok múzeumpedagógiai szolgáltatásairól. A koordinátorok javaslatai nyomán, a MOKK kommunikációs tanácsadójának szakértő közreműködésével jött létre a *Múzeumi a'la Carte* felülete. A múzeumok saját maguk tölthetik fel kínálatukat, valamennyi foglalkozás, program és kiállítás esetében megadhatják a jellemző paramétereket – rövid leírás, ajánlott életkor, tantárgyi kapcsolódások, időtartam, segédanyagok – és szükség szerint frissíthetik az anyagokat. A múzeumlátogatást tervező pedagógusok mint fő felhasználók település, tantárgy és életkor szerint kereshetnek a foglalkozások és a kiállítások között. Jelenleg 230 múzeum több, mint 800 kiállítása és 2300 múzeumpedagógiai foglalkozása szerepel az okostelefonra optimalizált és akadálymentesített formában is elérhető adatbázisban.

A Múzeumi Oktatási és Képzési Központ európai uniós támogatással megvalósított projektje jelentős hatást gyakorolt a hazai múzeumpedagógiai és muzeológiai életre

- a hiánypótló szakmai képzések kidolgozásával és megtartásával,
- a teljes hazai múzeumi szférára kiterjedő kutatások elkészítésével,
- a nagy számban, változatos témákban megjelentetett szakmai kiadványokkal,
- a megrendezett konferenciák és egyéb rendezvények keretében,
- valamint a koordinátori hálózat kialakításával, működtetésével.

A célul kitűzött szemléletváltás – a múzeumok formális, non-formális és informális tanulásban betöltött szerepének erősítése, a múzeumi alapfeladatok között az oktatás, ismeretátadás hangsúlyosabbá tétele – komoly megalapozást követően elindult, és a TIOP, illetve TÁMOP pályázatok keretében az egyes múzeumokban megvalósult fejlesztésekkel kiegészülve a jövőben is folytatódhat.

Múzeumi fejlesztések uniós támogatással

A 2007-2013. közötti támogatási időszakban az Új Magyarország Fejlesztési Terv, majd az Új Széchenyi Terv a múzeumok számára több pályázati lehetőséget is kínált. 2008-ban jelentek meg először kifejezetten múzeumoknak szóló pályázati konstrukciók, először a Társadalmi Infrastruktúra Operatív Program (TIOP), majd a Társadalmi Megújulás Operatív Program (TÁMOP) intézkedéseként. Önmagában az a tény, hogy a múzeumok a strukturális alapokból származó forrásra saját jogon pályázhatnak különleges; az Európai Unióban a kulturális tevékenységek tagállami szintű feladatnak számítanak. Kiemelt terület viszont az oktatás, az élethosszig tartó tanulás mint a munkaerőpiacon való érvényesülés kulcsa; ebben a megközelítésben a múzeumok oktatási, múzeumpedagógiai tevékenysége és a múzeum mint iskolán kívüli tanulási helyszín fejlesztése fontos és támogatandó.

TIOP-1.2.2 Múzeumok iskolabarát fejlesztése és oktatási-képzési szerepének infrastrukturális erősítése

A pályázati konstrukció először 2008 végén került kiírásra (TIOP 1.2.2/08/1), majd 2009-ben (TIOP 1.2.2/09/1) és 2012-ben is volt lehetőség pályázat beadására (TIOP-1.2.2-11/1). A konstrukció átfogó célja a múzeumok és a későbbi kiírásokban már a levéltárak – a közoktatást támogató egységes alapszolgáltatásként megvalósuló – oktatási-képzési szerepének erősítése, az iskolabarát szemléletű megújulásukhoz szükséges infrastrukturális háttér megteremtése volt, oly módon, hogy a múzeumok iskolabarát fejlesztése a közoktatást támogató egységes alapszolgáltatásként valósuljon meg. A „múzeumpedagógiai tevékenységeket megalapozó és segítő célzott infrastrukturális fejlesztések” (TIOP-1.2.2/09/1 Pályázati felhívás: 3.) három területen valósulhattak meg:

- A) Az alkotókészséget és kreativitást fejlesztő, több korosztály foglalkoztatására alkalmas múzeumi oktatási célú közösségi terek (pl. oktatóterek, -termek, ehhez kapcsolódó pihenősarkok, gyermekfoglalkoztatók) kialakítása, fejlesztése;
- B) A múzeumi műtárgyállományhoz való hozzáférés kiszélesítése és annak oktatásban való használata érdekében látványtár vagy tanulmányi raktár kialakítása;
- C) A múzeumpedagógiai szolgáltatásokhoz kapcsolódó – a klaviatúra-monitor pároson túlmutató – korszerű informatikai technikán alapuló, az informális oktatást és kompetenciafejlesztést segítő informatikai pont(ok) kialakítása.

A pályázati konstrukció csak a konvergencia-régiókban került meghirdetésre, de az országos múzeumok is adhattak be pályázatot vidéki intézményeik fejlesztésére. A támogatás intenzitása 100% volt, tehát nem volt szükség önrészre. A három pályázati kör során a 192 pályázó közül összesen 87 nyert támogatást, átlagosan 40.300.000 Ft értékben. A pályázatból megvalósított infrastrukturális fejlesztésekhez kapcsolódva valamennyi nyertes múzeum

jelentős fejlesztéseket hajtott végre múzeumpedagógiai és közművelődési tevékenységében is, a sikeres megvalósítás pedig pozitívan hatott a pályázati aktivitásra: az első TIOP pályázaton nyertes 18 múzeum közül 11 intézmény TÁMOP pályázaton is részt vett, és 6 intézmény a következő, 2009-es TIOP pályázaton is nyert, legtöbbször az új komponensként szereplő látványtár, tanulmányi raktár kialakítására.

TÁMOP-3.2.8/B/08 „Múzeumok Mindenkinek” Program – Múzeumok oktatási-képzési szerepének erősítése

Ez a pályázati konstrukció kifejezetten a múzeumok iskolai oktatásban való hasznosítására irányult, célja „a múzeumok közoktatást és az egész életen át tartó tanulást támogató szolgáltatásainak körében a múzeumpedagógiai tevékenységek fejlesztése.” A pályázat keretében támogatott projektek keretében a már létező jó múzeumpedagógiai gyakorlatok továbbfejlesztését és terjesztését, új múzeumpedagógiai programok kialakítását és a helyi közoktatással való együttműködés erősítését, a múzeumok mindennapi működésébe való beillesztését, illetve a múzeumpedagógia széles körben ismertebbé tételét támogatták. Kiemelt cél volt a MOKK által megvalósított TÁMOP 3.2.8/A kiemelt projekt eredményeinek, tapasztalatainak beépítése, illetve a két pályázati konstrukció egymásra hatásának erősítése. Mivel ez a pályázat nem infrastrukturális fejlesztésre irányult, a Közép-Magyarország régió intézményei, ezen belül a budapesti nagy múzeumok is pályázhattak.

A támogatási intenzitás e konstrukcióban is 100% volt. A támogatható tevékenységeket két nagyobb csoportba sorolták:

- A) Múzeumok és iskolák partnersége
 - múzeumi óra
 - múzeumi szakkörök
- B) Iskolabarát élményprogramok, múzeumok az informális tanulásért
 - tematikus foglalkozás
 - műhelyfoglalkozás, műhelymunka
 - szünidei múzeumi gyermekfoglalkoztató napok
 - speciális múzeumi foglalkozás-szabadegyetem felsőbb osztályos diákoknak
 - egész napos családi foglalkozás

Az első tevékenység-csoportban a tantervhez szorosan illeszkedő, a múzeum gyűjteményeire épülő programok kerültek, a másodikba az élethosszig tartó tanulás jegyében szélesebb közönségekért, megszólító, nem formális és informális rendezvények. Mindkét tevékenység-csoport esetében lehetett pályázni tematika kidolgozására, a módszertani kiadványok, feladatlapok, füzetek, segédanyagok kidolgozására, megjelentetésére, sokszorosítására. A tevékenységek között voltak kötelezően és szabadon választhatóak. A sikeres megvalósítás érdekében a múzeumok együttműködést kellett, hogy kössenek a szolgáltatásaikat igénybe vevő oktatási intézményekkel, lehetőség szerint a pedagógusokkal közösen alakítva ki a programok tartalmát.

Összefoglalás

A magyarországi múzeumok – elsősorban a vidéki intézmények – számára az uniós pályázati lehetőség nemcsak forrást jelentett a hiányos vagy rossz állapotú múzeumpedagógiai infrastruktúra fejlesztésére, hanem új célközönség megszólítására, együttműködések kialakítására, új típusú múzeumpedagógiai módszerek és eszközök kipróbálására is alkalmat teremtett.

Az uniós támogatási konstrukciók keretében megvalósult fejlesztések a múzeumi szakma figyelmét is ráirányították a múzeumpedagógia területére. A MOKK-kal való együttműködés, a képzések és szakmai publikációk, valamint az intézmények saját fejlesztéseinek tapasztalatai új irányokat mutattak, új készségek elsajátítását tették lehetővé a múzeumi szakemberek, elsősorban a múzeumpedagógusok számára. A „felülről” induló, központi kezdeményezések a képzések, szakmai programok és a koordinátorok tevékenysége révén megmozgatták a teljes múzeumi szakmát, a helyi szinten megvalósuló fejlesztések révén pedig széles körben terjedtek el a pályázati tapasztalatok, az új gondolkodásmód és módszertan. E kétirányú hatásrendszer eredményeképpen a magyarországi múzeumpedagógia elismertsége nőtt, a múzeumpedagógusok és múzeumi szakemberek nyitottak a közoktatás felé, és széles körben elfogadottá vált, hogy a múzeumok az iskolán kívüli ismeretszerzés fontos, eredményes és hatékony helyszínei.

Irodalomjegyzék

- Bereczki Ibolya, & Sági Ilona (szerk.) (2010). *Tudás és gyakorlat. Múzeumpedagógiai módszerek – európai példák és hazai alkalmazások. Módszertani fejlesztés.* (Múzeumi iránytű 5.). Szentendre: Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Múzeumi Oktatási és Képzési Központ.
- Káldy Mária, Kárpáti Andrea, & Szirmai Anna Linda (2010). *Helyzetkép és perspektívák. Múzeumpedagógia Magyarországon 2008-2009.* (Múzeumi iránytű 6.) Szentendre: Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Múzeumi Oktatási és Képzési Központ.